

VAN HARDE FEITEN NAAR REALITEIT

Data over stemgedrag worden neergezet als realiteit. In talkshows vormen de uitkomsten van steekproeven van een bureau die zijn eigen specifieke methodologie hanteert de basis voor het verdere debat. Media slaan hiermee echter een belangrijke en essentiële stap over in de analyse: de motivatie van de stemgerechtigde achter die keuze.

Een ongezonde democratie

De analyse van stemgedrag binnen de huidige Westerse democratie lijkt daarnaast minder representatief te worden voor de realiteit van de samenleving. Voorbeelden hiervan zijn de peilingen voorafgaand aan de verkiezing van Trump en het Brexit referendum in het Verenigd Koninkrijk. Peilingen betreffende deze verkiezingen zaten er ruim naast maar waren wel degelijk van invloed op het publieke debat. De medialogica omtrent electorale analyses is sindsdien in sommige landen wel veranderd. Zo is er in Nederland de Peilingwijzer die uitkomsten van verscheidene onderzoeksbureaus combineert om zo minder afhankelijk te zijn van één bepaalde methodologie. Maar doordat electorale analyses constant zeer prominent aanwezig zijn in het nieuws, positioneren politieke partijen zich als in verkiezingstijd. Kwantitatieve verkiezingsanalyses gebaseerd op steekproeven zijn van (te) grote invloed op de agenda's van de politieke partijen. Partijen kiezen continu voor een strategische positionering op maatschappelijke thema's. Dit zorgt ervoor dat de klassieke regeringsperiode, waarin partijen van de nieuw gevormde coalitie de focus van strategie voor het winnen van stemmen verleggen naar een strategie die gaat om het regeren, op de achtergrond raakt. Een regeringsperiode zonder

focus op het verliezen van potentiële aanhang betekent ook dat er open en helder kan worden gecommuniceerd en stelling kan worden genomen op relevante maatschappelijke thema's. Politieke partijen zijn uiteraard altijd behoedzaam voor een verlies van hun achterban, maar waar dit in de regeringsperiode op de achtergrond meespeelde, is het vandaag de dag leidend geworden.

Een recent voorbeeld is de houding van Nederlandse regeringspartijen omtrent het racisme-debat. Hier is zichtbaar dat de positionering wordt aangepast aan de opinie van een grote populistische groep (potentiële achterban) waardoor de wensen van een minderheid, Nederlandse burgers met een niet-Westerse achtergrond, gebagatelliseerd worden. Deze minderheid geeft duidelijk aan dat geïnstitutionaliseerd racisme en bepaalde Nederlandse tradities, zoals Sinterklaas, hen kwetsen en maatschappelijke participatie vermoeilijken. Regeringspartijen zijn bang om potentiële kiezers te verliezen en kiezen zodoende voor een discours dat het gros van de kiezers niet tegen het hoofd stoot. Dit betekent echter dat de signalen van een minderheid in de samenleving minder snel rigoureuus worden aangepakt, met zelfs enkele politieke partijen die de verhaallijn: 'ze moeten niet aan onze cultuur komen', voeden.

Een dergelijke verhaallijn stelt dat een minderheid niet behoort tot 'ons Nederlanders' en, terwijl het Nederlandse burgers betreft, zij als buitenstaanders worden afgeschilderd. Een nog extremer voorbeeld van de manier waarop maatschappelijke thema's worden uitgebuit voor het vergroten van een achterban is de interventie van federale agenten, gestuurd door Trump, in steden waar de democraten de dienst uitmaken. De federale agenten treden, zonder overleg met lokale bestuurders en onidentificeerbaar, hard op in relatief vrede 'Black Lives Matter' demonstraties. Het doel lijkt hier om chaos te creëren en vervolgens met de vinger te kunnen wijzen naar de bestuurlijke onkunde van de democratische burgermeesters. Een zeer doorzichtige campagne strategie met onorthodoxe middelen. Dit laat zien hoe het mandaat van een president om iedereen gelijke kansen te geven binnen de samenleving naar de achtergrond is geraakt. In plaats daarvan wordt de wij-zij retoriek juist versterkt omwille van een herverkiezing. Het constant peilen van de populariteit van een president of een regering draagt bij aan deze dynamiek.

Kwantitatieve verkiezingsanalyses gebaseerd op steekproeven zijn van (te) grote invloed op de agenda's van de politieke partijen

Schaal van analyse

Naast het groeiende sturende effect van kwantitatieve peilingen op de wijze van regeren in Westerse natiestaten is er nog een aspect wat problematisch is binnen de huidige analyse van stemgedrag. Dit heeft te maken met de schaal van de analyses. Persoonlijke data is verzameld op administratief niveau: per wijk, gemeentelijk, provinciaal of landelijk. Alhoewel deze opdeling zeer nuttige inzichten kan geven, ondermijnt het ook grenzen gebaseerd op culturele, religieuze of historische identiteiten. De Finse onderzoeker Paasi heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de sterkte van identificatie van individuen met verschillende geografische schaalniveaus maar vooral naar de identificatie met de lokale omgeving. De omgeving in zijn specifieke onderzoek in een arbeidersdorp op de Fins-Russische grens werd sterk gedomineerd door de aanwezigheid van een staalfabriek. Sterker nog, de inwoners refereerden niet meer aan hun dorp wanneer zij naar hun lokale herkomst refereerden, maar naar de fabriek en haar bijbehorende faciliteiten. Het proces dat deze sociaal-ruimtelijke identiteit tot stand bracht, noemt hij 'social spatialization'. Ofwel het ontstaan van een ruimtelijke afbakening, voortbewogen vanuit sociale interacties die zich manifesteren in collectieve representaties (identiteit). Dit proces is 'bottom-up' omdat het ontstaat vanuit interactie tussen individuen. Daartegenover staat het proces van 'spatial socialization' waar mensen in een 'top-down' beweging worden gesocialiseerd in een ruimtelijke eenheid. Deze beweging is het best zichtbaar vanuit een natiestaat. Zo riep oud-president Balkenende de Nederlanders ooit op om de VOC-mentaliteit te doen herleven. Hij bedoelde hiermee dat wij Nederlanders weer meer moesten durven te investeren. Desalniettemin socialiseerde hij de Nederlandse burgers in deze nationale normatieve waarde.

Mijn eigen onderzoek dat ik in Zuid-Limburg heb uitgevoerd bevestigde ook dat analyses op administratief niveau beperkingen kent. Hier was de indeling voor electorale voorkeur voornamelijk gebaseerd op arbeidsdeling (Westelijke Mijnstreek) en religie en liepen de grenzen van deze culturele regio's totaal niet parallel aan de administratieve grenzen (laat staan de nationale grenzen). In dit onderzoek (2016) heb ik gezocht naar de relatie tussen Eurosceptische verhaallijnen en de sterkte van een lokale identiteit in Elsloo, een grensdorpje in de Westelijke Mijnstreek in Zuid-Limburg. In deze regio was het uitbesteden van fabriekswerk naar landen met goedkopere arbeidskrachten, beter bekend als *outsourcing*, een belangrijk aspect voor het verdwijnen van de mijnen en vervolgens het krimpen van de plaatsvervangende auto-industrie. Wat vooral opviel was hoe sterk de regionale arbeidsidentiteit, in dit geval de mijnwerkers nog aanwezig was en hoe men zich in de steek gelaten voelde door Den Haag en de Randstad. Dit was voor velen een belangrijke reden om te stemmen op een anti-establishment partij. Ook hier is een vergelijking met de Verenigde Staten relevant. Trump doet geen poging om handvatten te bieden aan de Amerikaanse burgers om de huidige complexiteit te begrijpen en schotelt het volk een land voor zoals het bestond in de jaren 50, voordat globalisatie haar intrede deed. Toen de arbeidsdeling nog helder was en iedereen vast werk had. Zonder grote migratiestromen, internationale financiële constructies, het outsourcen van *blue-collar* werk en vooral het heersende gevoel van een snelgroeiende industriële economie waarin gezamenlijk aan het succes van een machtige natiestaat van wereldformaat wordt gebouwd. Een belangrijk deel van de Trump-kiezers komt dan ook uit de Rustbelt, de 'manufacturing' regio in het noordoosten van de Verenigde Staten waaronder zich drie belangrijke 'swing-states' bevinden (staten waar noch de democraten noch de republikeinen een absolute meerderheid genieten). In deze regio is een sterk verband te zien tussen het verdwijnen van fabrieksarbeid en een daling in het inkomen per capita. Wat echter de belangrijkste factor vanuit mijn oogpunt is, is de rol die deze fabrieken hadden in het voorzien van sociale cohesie en een sterke lokale en regionale identiteit. De trots om de motor van de nationale economie te zijn. Dit gevoel was ook sterk aanwezig in Zuid-Limburg. Eenzelfde onvrede zien we nu ontstaan in de provincie Groningen, die decennia lang geheel Nederland van aardgas voorzag.

Door inzicht te krijgen in hoe zwaar historische en culturele facetten bijdragen aan een anti- of pro-EU verhaallijn (en de daaruit voortvloeiend politieke keuze), ontstond er meer begrip

Black Lives Matter demonstratie in Washington in juni 2020.

Bron: Clay Banks (Unsplash)

Schachtblokken van een steenkoolmijn in Eijsden, België.
Bron: Wikimedia

van mijn zijde voor die bewuste keuze. Door kwalitatief onderzoek uit te voeren aan de hand van diepte-interviews kan tevens beter worden achterhaald in hoeverre een verhaallijn is overgenomen van een politiek discours of dat de verhaallijn is ontstaan vanuit een gemeenschap zelf. Dit brengt ons terug naar de invloed van (nationalistische) politieke discourses die ten doel hebben om de identiteit met de natiestaat te versterken en de mensen het idee te geven dat het voortbestaan van de natiestaat in gevaar wordt gebracht door toedoen van buitenstaanders (*Us-Other* retoriek). Vandaag de dag is deze buitenstaander bijvoorbeeld de economische migrant of zelfs de persoon die aangeeft zich gekwetst te voelen door een traditie. Het lijkt erop dat door het gemis van een lokale identiteit, waar de voormalige fabrieken gedeeltelijk in voorzagen (naast het alom verdwijnen van de kerk als sociaal bindmiddel), er voor hebben gezorgd dat men gevoeliger is geworden voor discourses die de identificatie met de natiestaat stimuleren. Het gemis van deze lokale identiteit brengt een onzekerheid met zich mee. En zekerheid en veiligheid worden gewaarborgd op nationaal niveau omdat het geweldsmonopolie (politie) zich daar bevindt.

Harde data zonder het gevoel erachter zorgt voor onderling onbegrip

Om naar een samenleving te gaan waar meer onderling begrip is en we onze identiteit minder baseren op basis van wat we niet zijn (een ander) zijn dus drie dingen van belang naar mijns inziens. Ten eerste zal onze Westerse democratie weer gezond moeten worden. Een regering moet weer de focus leggen op regeren en afstand nemen van het voeden van binaire discourses die ten doel hebben om kiezers aan boord te houden. Ten tweede zal een sterkere lokale binding zorgen voor meer contact tussen mensen met uiteenlopende meningen en een identificatie op een lokale schaal zodat we minder gevoelig worden voor nationaliserende discourses. Ten slotte ligt het centrale argument van dit betoog ten grondslag aan het bovengenoemde: harde data zonder het gevoel

erachter zorgt voor onderling onbegrip. Laten we in electorale analyses vooral op zoek gaan naar het gevoel achter de feitjes en de persoonlijke weg die iemand heeft afgelegd om tot zijn keuze te komen. De media heeft hierin een grote verantwoordelijkheid. Zij zijn steeds op zoek naar hapklare antwoorden op complexe problemen. Kwantitatieve analyses voorzien hierin. Maar zonder het gevoel van een persoon achter een keuze draagt dit bij aan een versimpelde voorstelling van de realiteit. Het constant benoemen van een 'groeende kloof' en 'polarisatie' in de samenleving versterkt het idee dat we 'de ander', ofwel een persoon waar we van mening mee verschillen, nooit zullen begrijpen. Het vermoedelijk ook een eerste stap om een gesprek met een andersdenkende aan te gaan. Ik vind dat de media hierin een te grote bijdrage levert en bijna politiek bedrijft door deze binaire patstelling te voeden. Verhalen beknopten tot een binaire waarheid is het vereenvoudigen, en daarmee het verdraaien, van een complexere realiteit. Het zou de media sieren om meer gebruik te maken van kwalitatieve analyses.

Op een meer persoonlijke noot schrijf ik dit artikel op het moment dat ik emigreer naar Zwitserland en ik mijn baan heb opgezegd om vervolgens met mijn gezin te gaan reizen met onze camper. Na zoveel in de theorie, analyse en statistiek te hebben gezeten is het nu tijd om de praktijk achter deze data te ervaren en het gesprek aan te gaan.

Literatuurselectie

- Paasi, A. (1996). Territories, boundaries, and consciousness: The changing geographies of the Finnish-Russian boundary (Vol. 1). Wiley.
- Steen, J.T. van der (2016). Towards a local understanding of Euroscepticism

Joachim van der Steen (joachimvds@hotmail.com) is politiek geograaf en was tot juli 2020 werkzaam aan de Universiteit Utrecht.